

ІНТЕГРАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ «ПРОЕКТИВНЕ ВМІННЯ» (В АСПЕКТІ ФОРМУВАННЯ ПРОЕКТИВНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ)

Постановка проблеми. Одним із головних завдань, які ставить перед ВНЗ Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття) є якісна підготовка висококваліфікованих фахівців. Цей нормативно-правовий акт проголошує, що результатом фахової підготовки сучасного вчителя є педагог, який постійно модернізує предметні галузі своєї професійної діяльності.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблемою фахової підготовки майбутніх учителів займалися О. Абдулліна, А. Алексюк, І. Бех, Ю. Бабанський, Я. Болюбаш, А. Вербицький, О. Глузман, М. Євтух, І. Зязюн, О. Іваницький, Л. Кондрашова, Н. Кропотова, В. Кузь, М. Овчинникова, О. Падалка, Ю. Пелех, О. Пехота, А. Хуторський, О. Цокур, які запропонували такі вимоги до фахової підготовки майбутніх учителів, як: гуманізація, особистісна спрямованість, педагогічна майстерність. У своїх працях ці вчені постійно роблять акцент на тому, що сучасний стан фахової підготовки педагогічних працівників в Україні не відповідає темпам розвитку суспільства та його потребам нині. Розв'язання цієї суперечності і є базовим завданням фахової підготовки майбутніх учителів, вимоги до якої постійно зростають і потребують зміни парадигми навчання.

Але ступінь розробки проблеми аналізу інтегративних складових поняття «проективне вміння» є хаотичною, що й актуалізує тему даної статті.

Метою статті є інтегральний аналіз поняття «проективне вміння».

Виклад основного матеріалу. В умовах оновлення національної освіти в Україні, на думку Н. Глузман, активних пошуків удосконалення змісту навчання особливе значення має раціональне використання передового педагогічного досвіду зарубіжних країн. Вивчення і зіставлення сучасного стану розвитку систем освіти України та зарубіжних країн сприятимуть осмисленню реальних досягнень і виявленню деструктивних тенденцій у системі фахової підготовки майбутніх учителів. Учена обґрунтовує, що вища школа зарубіжних країн накопичила значний позитивний досвід модернізації сучасної підготовки вчительських кадрів, стрижнем якого є інтеграція педагогічної освіти в європейський освітній простір [1].

Вживання нового поняття «загальноєвропейський освітній простір» учені пов'язують із якісно новим рівнем інтеграції в галузі освіти на європейському континенті, характерними ознаками якого є сукупність спільних ціннісних орієнтацій, наявність інваріантної частини змісту освіти та сучасних педагогічних технологій, що характеризують процес передавання поколінню молодих європейців досвіду попередніх поколінь (традиційне навчання) і процес відкриття нового досвіду, стимулювання змін у існуючій культурі (інноваційне навчання).

У своїй монографії, Н. Глузман підкреслює, що визначення стратегічних напрямів розвитку педагогічної освіти стало пріоритетом діяльності спеціальної групи європейських експертів – «Удосконалення освіти вчителів та інструкторів» (Working Group A «Improving the Education of Teachers and Trainers», 2004 р.), яка в результаті багатьох ознайомлювальних візитів до країн, що здійснюють активні реформи педагогічної освіти (передусім Велика Британія, Швеція, Австрія, Угорщина, Португалія), дійшла висновку про необхідність реформування педагогічної освіти в Європейському Союзі за такими напрямками: обов'язкове визначення вимог до навчальних програм і зовнішня оцінка навчальних результатів (стандартів змісту освіти та якості знань) у закладах педагогічної освіти; дієвий контроль діяльності закладів педагогічної освіти органами державної влади; належна державна підтримка діяльності закладів педагогічної освіти та шкіл; забезпечення участі всіх зацікавлених сторін у реформуванні педагогічної освіти та оцінці ефективності запроваджуваних змін [1].

Особливо важливо це в фаховій підготовці майбутніх учителів іноземних мов, оскільки всі суспільні процеси відображаються в мовній політиці держави, орієнтованої на здатність людини до крос-культурного діалогу.

Проблемою формування фахової компетенції займалися багато вчених. Напрями цих досліджень викладено в таблиці 1.

Таблиця 1

Проблема формування фахової компетенції вчителя іноземних мов

Автор	Тема чи напрям дослідження
В. Базуріна	Професійна підготовка вчителів іноземних мов у Великій Британії
М. Тадєєва	Формування педагогічної компетентності майбутнього вчителя іноземних мов у європейському вимірі
О. Пехота	Сучасні підходи до педагогічної підготовки вчителя іноземної мови
Т. Полякова	Орієнтири модернізації підготовки вчителя іноземної мови в Україні та в Європі
Л. Дауменко	Науково-дослідна робота вчителів іноземної мови як засіб професійного розвитку на післядипломному етапі
В. Іванишина	Використання інформаційних технологій як складової частини професійної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови
Т. Ларіна	Використання рефлексії як засобу професійного вдосконалення вчителів у США
Л. Мовчан	Особливості підготовки вчителів іноземних мов для обов'язкової школи Королівства Швеція
В. Смелянська	Моделі фахової підготовки вчителів до викладання іноземних мов у початковій школі США
С. Тезікова	Підготовка вчителя іноземної мови у контексті реформ, орієнтованих на стандарти: вітчизняний та зарубіжний досвід
Г. Чекаль	Формування професійних умінь майбутнього вчителя англійської мови

Фахова підготовка сучасного фахівця має, відповідати на питання, які стосувалися б формування студента як активного, творчого учасника організації та керування особистою навчальною та майбутньою професійною діяльністю. На думку С. Архангельського, ці питання мають бути такими:

- як навчити студентів самостійно знаходити наукову та прикладну інформацію;
- як формувати знання на основі різноманітної інформації в достатньо сувору та струнку наукову систему;
- як навчити оперативно та творчо застосовувати досвід для розширення набутих знань та для набуття нових із метою розв'язання численних практичних завдань;
- яким чином та в розв'язанні яких завдань встановлювати зв'язок між предметом, що вивчається, з іншими предметами та видами навчання;
- яким чином і як найбільш оптимально застосовувати знання з предметів у навчальній та творчій професійній діяльності;
- яким чином найбільш раціонально поєднувати набуття наукових знань із формуванням відповідного світогляду;
- як навчити студентів поєднувати навчальну діяльність із науковим пошуком та розв'язанням завдань, що стосуються розвитку відповідної виробничої сфери;
- як навчити аналізувати, спостерігати, узагальнювати факти та явища та прогнозувати появу нових напрямів і тенденцій;
- яким чином забезпечувати розвиток індивідуальної творчої обдарованості студентів [2].

Відповіді на всі ці питання необхідно шукати, аналізуючи існуючі в теорії та практиці підходи до фахової підготовки майбутніх спеціалістів, а саме в дослідженнях із формування фахових умінь.

Спочатку дамо визначення терміну «вміння». Ф. Гоноболін, Р. Засобіна, Н. Кузьміна, В. Оніщук визначають вміння як здатність виконувати певну діяльність або дії в нових умовах, яка утворилася на основі раніше набутих знань і навичок. Учені П. Груздев, Е. Жваво, Д. Николенко, Н. Риков, А. Усова, З. Ходжава трактують вміння як готовність до дії, представлену системою знань і навичок, тобто продукт їх функціонального об'єднання.

За Е. Мілеряном, уміння – це «надзвичайно складне структурне об'єднання плотських, інтелектуальних, емоційних якостей особистості, які формуються і виявляються в свідомому, доцільному, успішному здійсненні дій, що забезпечують досягнення поставленої мети діяльності в умовах, що змінюються» [3, с. 51]. Водночас, як відзначають П. Іванов, Л. Ітельсон, Л. Лаврова, Н. Льовітов, А. Лінда, А. Петровський, уміння – це володіння більш менш складною системою дій і операцій, які підпорядковані єдиній усвідомленій меті, і використовуються людиною в нових умовах на основі набутих знань і навичок.

Таким чином, у визначенні суті поняття «вміння» єдиної думки не представлено. Виділяються загальні характеристики вміння: здатність особистості, практичні і розумові дії, досвід здійснення операцій і дій. Серед основних властивостей умінь виділено різносторонність, гнучкість, якість, швидкість функціонування й узагальненість.

У свою чергу, поняття «педагогічне вміння» вимагає додаткового уточнення його суті, структури й особливостей функціонування. Аналізуючи суть цього поняття, відзначимо, що думка вчених неоднозначна в цьому питанні. Так, Н. Кузьміна, М. Куйдакулов розглядають його як набуту людиною здатність виконувати певні види діяльності в змінних умовах на основі знань і навичок.

О. Абдулліна стверджує, що кожне педагогічне вміння можна розглядати як певну сукупність інтелектуальних і практичних дій, цілеспрямованих і взаємопов'язаних, які виконуються в певній послідовності, «володіння засобами і прийомами навчання і виховання, засноване на усвідомленому застосуванні психолого-педагогічних і методичних знань» [4].

Близькою до цього є думка І. Зимньої про те, що педагогічні вміння є сукупністю найрізноманітніших дій учителя, які, перш за все, співвідносяться з функціями педагогічної діяльності, значною мірою виявляють індивідуально-психологічні особливості вчителя і свідчать про його професійну компетенцію [5]. А. Щербаков, у свою чергу, так само робить акцент на оволодінні функціональною системою психологічних практичних дій і операцій, спрямованих на управління розумовою діяльністю учнів у процесі їхнього навчання, розвитку і виховання [6].

У дослідженнях Е. Жваво, Н. Рикова, А. Усової, З. Ходжави виявлено, що педагогічні вміння – це певною мірою готовність до виконання дії.

З педагогічної точки зору, О. Абдулліна, відзначає значущість двох сторін умінь: засвоївши практичні дії (наочний рівень), майбутній учитель визначає засоби діяльності на основі практичних дій. Важливу роль відіграє внутрішній рівень моделі вміння, який передбачає формування образу кінцевого результату педагогічної діяльності, розвиток педагогічної логіки, особисте осмислення значущості педагогічних цілей, професійну спрямованість пізнавальних інтересів [4].

Таким чином, у результаті контент-аналіза підходів до визначення суті, властивостей і особливостей функціонування «педагогічних умінь», необхідно відзначити їх взаємодоповнюваність. Це зумовлено розмаїттям існуючих трактувань поняття «вміння», а також його тісним взаємозв'язком із багатьма підструктурами особи педагога: спрямованістю, особливостями психічних процесів (увагою, волею, відчуттями, сприйняттям, мисленням, емоціями, пам'яттю), знаннями, навичками, звичками, психічними властивостями особи (темпераментом, віковими особливостями). Загальною для багатьох педагогічних умінь є структура, що включає орієнтовну, операційно-виконавську і контрольну рефлексію частини. Тому, педагогічне *вміння як фахове* – це гнучка система, взаємопов'язаних розумових і практичних дій. Вона покликана забезпечити успішне вирішення педагогічних завдань у ході реалізації професійних функцій в умовах управління педагогічними ситуаціями, що змінюються.

На сучасному етапі прийнято поділяти педагогічні вміння на аналітичні, прогностичні, рефлексивні та проєктивні.

Для розгляду поняття «проєктивні вміння» необхідно уточнити поняття «проєктування як процес».

Під проєктуванням В. Сластьонін, І. Ісаєв, А. Міщенко, Е. Шиянов розуміють цілеспрямовану діяльність зі створення проєкту як інноваційної моделі освітньо-виховної

системи. У великій сучасній енциклопедії з педагогіки розглядається проектування з педагогічних позицій: «процес розробки реальних або умовних проектів перетворень у навчанні; виступає як один з активних методів навчання» [7, с. 477].

У педагогічній літературі проектування, розуміється так:

– «активна мислєдіяльність щодо своєї практичної діяльності, спрямована на її перетворення»;

– «об'єктно-орієнтована діяльність, тобто діяльність дослідження і пізнання». Але якщо дослідження розглядає об'єкти для того, щоб описати і виявити, то проектування – для того, щоб трансформувати і перетворити;

– «комплексна діяльність з ознаками автодидактизму»;

– один із аспектів творчості людини, що «припускає можливість повністю розробити систему діяльності, не звертаючись, в ідеалі, до експериментальної апробації, воно засноване на плануванні, прогнозуванні, ухваленні рішень розробці, науковому дослідженні»;

– «творча діяльність з створення передбачуваного явища, заснована на плануванні, прогнозуванні, ухваленні рішень, розробці, дослідженні»;

– «специфічний індивідуально-творчий процес, що вимагає відкожного і від колективу оригінальних нових рішень. У режимі групових занять інтенсивно розвиваються проектувальні здібності, що припускають, здатність до рефлексії, вибору адекватних рішень, умінню вибудовувати з частин ціле».

Таким чином, термінологічний аналіз дозволяє розглядати проектування як засіб соціального й інтелектуального творчого саморозвитку всіх суб'єктів освіти, і, що найбільш важливе для нашого дослідження, як засіб розвитку проєктивних умінь.

Розглянемо ключове поняття дослідження: «проєктивні вміння».

Так, проєктивні вміння пов'язані зі здійсненням пошуку проблемної галузі проектування освітнього процесу, професійного й особистісного зростання, навчання студентів творчої проєктної діяльності, застосування традиційних і нетрадиційних методів навчання [8, с. 64].

Проєктивні вміння – сукупність таких умінь: аналіз рефлексії ситуації, формулювання проблеми, постановка конкретної мети, визначення умов досягнення мети на основі постановки системи педагогічних завдань, вироблення механізму їх реалізації, організація вирішення педагогічних завдань, аналіз досягнутих результатів. Така послідовність логічно відповідає етапам проектування, здійснення яких сприяє виходу педагога на професійний рівень діяльності [9, с. 32].

У літературі часто проєктивні вміння співвідносяться з проєктивними і проектувальними, і ці терміни використовуються як синоніми. Так, Т. Ніатшин, розглядаючи зміст проектувальної діяльності, виділяє три ключові функції вчителя: інформаційно-аналітичну, планово-прогностичну і організаційно-виконавську. Реалізація кожної з указаних функцій припускає розвиненість відповідних умінь [10, с. 34].

Проєктивні вміння – це вміння:

– здійснювати перспективне планування;

– визначати стратегічні, тактичні й оперативні завдання і способи їх рішення;

– передбачати можливі варіанти вирішення системи педагогічних завдань протягом усього освітнього часу, на який ведеться планування;

– намічати результати, які необхідно досягти до закінчення виконання тієї або іншої роботи;

– навчити студентів ставити і реалізовувати цілі самостійної роботи;

– визначати мету навчальної роботи, планувати її досягнення, передбачати можливі труднощі;

– проектувати зміст навчального предмету;

– проектувати педагогічну діяльність [10, с. 26].

Це найважливіша складова дослідницьких умінь, що забезпечують постановку стратегічних завдань і практичне їх рішення в педагогічній діяльності. Саме цей тип професійних умінь зумовлює можливість здійснювати саме проєктивну діяльність [10]. Це сукупність складної усвідомленої діяльності майбутнього фахівця з цілеспрямованої зміни

об'єкту на основі раніше отриманих проектувальних знань і навичок, що включають інтелектуальний, діяльнісний і емоційний компонент.

Проективні вміння (включаючи деякі власне конструктивні дії) формуються на етапах прогнозування, моделювання, проектування, алгоритмізації і реалізації проекту. Вони включають сукупність таких дій:

- виявлення проблеми, прогноз зміни ситуації;
- визначення джерел, способів збору інформації;
- визначення змісту, об'єму, частин проекту;
- проектування етапів роботи над проектом, виявлення особливості діяльності на кожному з них, вироблення плану дій;
- оволодіння елементами дослідження в процесі роботи над проектом (спостереження, висунення гіпотези, її перевірка);
- формулювання особистих і колективних цілей проекту;
- визначення кінцевого результату (продукту) проекту, форми його уявлення;
- встановлення критеріїв оцінки процесу і результатів педагогічної діяльності [11, с. 34].

Висновки. Проаналізувавши результати досліджень, пов'язаних із розкриттям поняття «проективні вміння», необхідно відзначити такі їх ознаки: підпорядкування проектуванню – проективній діяльності; креативність; інтелектуальна насиченість; широка можливість для здійснення перенесення. Таким чином, ураховуючи все вищевикладене, можна зробити висновок, що проективні вміння майбутніх учителів іноземних мов є інтегральною часткою їхньої фахової підготовки.

Література:

1. Глузман Н. А. Модель особистісно-орієнтованої підготовки студентів гуманітарного інституту до професійної діяльності / Н.А.Глузман // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського : зб. наук. праць. – Одеса : ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 1999. – С. 35–39.
2. Архангельский С. И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы / С. И. Архангельский. – М. : Высшая школа, 1980. – 368 с.
3. Баркасі В.В. Професійна компетентність учителя іноземних мов : навч. посібник / В.В. Баркасі. – М. : Просвіта, 2001. – 148 с.
4. Абдуллина О. А. Общепедагогическая подготовка учителей в системе высшего педагогического образования / О. А. Абдуллина. – М. : Просвещение, 1990. – 141 с.
5. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата современного образования / Зимняя И. А. // Интернет-журнал «Эйдос». – 2006. – 5 мая. [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.eidos.ru/journal/2006/0505.htm>. (16.07.10).
6. Щербаков И. Психолого-педагогический практикум / И. Щербаков. – М. : Перспектива, 2010. – 176 с.
7. Великий енциклопедичний словник ; [за ред. О.Прохорова]. – К. : Генеза, 1991. – 495 с.
8. Єременко О. В. Формування педагогічних умінь та навичок / О. В. Єременко // Педагогічний дискурс. – 2001. – № 7. – С. 41–44.
9. Новикова Н. В. Проектные задания как средство развития способностей школьников / Н. В. Новикова. – Брянск : Изд-во БГПУ, 2000. – 127 с.
10. Ниатшин А. Т. Развитие проектировочных умений студентов вуза на основе использования новых информационных технологий : автореф. дис. ...канд. пед. наук : 13.00.08 / А. Т. Ниатшин. – Чебоксары, 2008. – 148 с/
11. Лаптева Н. В. Психолого-педагогическое проектирование в образовании : Учебное пособие / Н. В. Лаптева. – Киров : Бравада, 2003. – 68 с.

У статті проаналізовано актуальну педагогічну проблему – структуру педагогічного об'єкта «проективне вміння». Метою статті є інтегральний аналіз феномену «проективне вміння». У роботі наведено результати моніторингу сучасних дисертаційних досліджень у сфері фахової підготовки майбутніх учителів іноземних мов. Проведено контент-аналіз трактувань поняття «проективне вміння».

Ключові слова: проектування, педагогічне проектування, проективне вміння.

В статті проаналізована актуальна педагогічна проблема – структура педагогічного об'єкта «проективное умение». Целью статьи является интегральный анализ феномена «проективное умение». В работе приведены результаты мониторинга современных диссертационных исследований в сфере профессиональной подготовки будущих учителей иностранных языков. Проведен контент-анализ трактовок

понятия «проективное умение».

Ключевые слова: проектирование, педагогическое проектирование, проективное умение.

An actual problem of modern pedagogical education is considered in the article – the structure of the notion «project skills». The aim of the article is integral analyses of the phenomenon «project skills». In the work the results of the monitoring of modern thesis in the sphere of professional training of future foreign languages teachers are given. Content-analyses of the interpretations of the notion «project skill» is described.

Keywords: projecting, pedagogical projecting, project skill.